

**EFFECTIEVER
EN EFFICIËNTER WERKEN AAN**
Begrijpend Lezen

Taalbeleid Onderwijsachterstanden

Joop Stoeldraijer, Edux, Breda

Mariët Förrer, CPS Onderwijsontwikkeling en Advies, Amersfoort

EFFECTIEVER EN EFFICIËNTER WERKEN AAN Begrijpend Lezen

Colofon

De Paper *Effectiever en Efficiënter werken aan Begrijpend Lezen* (februari/maart 2008) van Joop Stoeldraijer, Edux en Mariët Förer, CPS is een uitgave van Projectbureau Kwaliteit voor de implementatiekoffer van site www.schoolaanzet.nl en www.taalpilots.nl.

Het Projectbureau Kwaliteit draagt zorg voor de uitvoering van Spoor 3 en 4 van de Kwaliteitsagenda PO Scholen voor morgen. Dit gebeurt onder verantwoordelijkheid van de PO Raad en samen met het Ministerie van OCW.

Varrolaan 60
3584 BW Utrecht
e-mail info@schoolaanzet.nl
www.schoolaanzet.nl

INHOUDSOPGAVE

Effectiever en Efficiënter Werken aan Begrijpend Lezen

Vooraf:	Effectiever en efficiënter begrijpend lezen	4
Inleiding:	Effectiever en efficiënter begrijpend lezen	5
Hoofdstuk 1:	Methoden voor begrijpend lezen	6
Hoofdstuk 2:	Toetsen voor begrijpend lezen	7
Hoofdstuk 3:	Plezier in begrijpend lezen	9
Hoofdstuk 4:	Resultaten op het gebied van begrijpend lezen	10
Hoofdstuk 5:	10 Tips - Een effectieve aanpak van begrijpen lezen	12
<hr/>		
Literatuurlijst	Referenties	15

VOORAF

Begrijpend Lezen

Effectiever en efficiënter werken aan begrijpend lezen

In de Paper "Effectief leesonderwijs nader bekeken" (digitale implementatiekoffer, Kees Vernooy oktober 2007) wordt in hoofdlijnen het belang van leesstrategieën onder de aandacht gebracht. Vernooy benadrukt de samenhang tussen technisch lezen, woordenschat en leesstrategieën. In deze paper komt, in aansluiting daarop, aan de orde hoe in de basisschool effectiever gewerkt kan worden aan begrijpend lezen.

INLEIDING

Begrijpend Lezen

Effectiever en efficiënter werken aan begrijpend lezen

Doel van het leesonderwijs is dat leerlingen als goede begrijpend lezers de basisschool verlaten. In de basisschool wordt in alle groepen aandacht besteed aan tekstbegrip . In groep 1, 2 en 3 wordt gewerkt aan tussendoelen beginnende geletterdheid (Verhoeven, e.a. 1999). Met name boekoriëntatie en verhaalbegrip zijn tussendoelen die de basis leggen voor het omgaan met en begrijpen van teksten. Voorlezen en begrijpend luisteren zijn dagelijkse activiteiten in de onderbouw. In groep 3 richt de aandacht zich vooral op het aanvankelijk lezen. In de methode voor aanvankelijk lezen, komt echter ook leesbegrip aan de orde. De meeste scholen gebruiken in groep 4 tot en met 8 een van de vele methoden die op de markt zijn om de lessen begrijpend lezen vorm en inhoud te geven.

HOOFDSTUK 1

Methoden voor Begrijpend Lezen

In groep 4 start op veel scholen het begrijpend lezen met de methode. De meest gebruikte methoden zijn Goed Gelezen! (35 % van de scholen) en Tekst verwerken (20 % van de scholen). De aanpak in de verschillende methoden is zeer divers. Methodes verschillen van elkaar met betrekking tot:

- de hoeveelheid tijd die aan het begrijpend lezen wordt besteed;
- de leesstrategieën die worden aangeleerd;
- het aandeel van zelfstandig werken;
- de verhouding tussen verhalende en informatieve teksten;
- de wijze van differentiëren;
- de aandacht voor remediëring van zwakke lezers;
- het aantal en de inhoud van de methodegebonden toetsen;
- de inzet van ondersteunende software.

In het onderstaand overzicht is te zien hoeveel verschil er is in de tijd die de methoden vullen.

Methodes voor begrijpend lezen en tijdsbesteding

methode	Totale tijd	Tijd voor zelfstandig werken
Ondersteboven van lezen	230,5 uur	0 uur
Leeshuis	246 uur	84 uur
Taalleesland	225 uur	0 uur
Tekstverwerken	125 uur	0 uur
Tussen de regels	261 uur	96 uur
Goed Gelezen	307,5 uur	112,5 uur

Uit het bovenstaande overzicht blijkt ook dat er grote verschillen zijn tussen de methoden als het gaat om de tijd die aan zelfstandig werken wordt besteed. Een aantal methoden, zoals Goed Gelezen! , Leeshuis en Tussen de regels, kiest voor een fors deel zelfstandig werken. Andere methoden, zoals Tekst verwerken, en Taalleesland besteden juist geen of nauwelijks tijd aan zelfstandig werken.

Opvallend is dat uit het PPOON onderzoek (Heesters, e.a., 2007, p.146) blijkt, dat als het gaat om de resultaten van leerlingen geen verschillen van betekenis worden gevonden voor de zeven meest gebruikte methoden voor begrijpend lezen. Hieruit zou je kunnen concluderen dat:

- De totale hoeveelheid tijd die besteed wordt aan begrijpend lezen geen invloed lijkt te hebben op de resultaten van de leerlingen.
- De methoden die alleen directe instructie geven halen even goede resultaten als de methoden die daarnaast ook zelfstandig werken aanbieden.

HOOFDSTUK 2

Toetsen van Begrijpend Lezen

De vaardigheid van leerlingen in begrijpend lezen wordt getoetst met behulp van methodegebonden toetsen en methodeonafhankelijke toetsen.

Methodegebonden toetsen

Alle methoden voor begrijpend lezen hebben methodegebonden toetsen, die door de leerkrachten ook worden afgenomen. Leerkrachten zijn over het algemeen niet tevreden over de methodegebonden toetsen:

- ze toetsen niet altijd de aangeboden, aangeleerde vaardigheden;
- ze zijn niet of nauwelijks landelijk genormeerd (de toetsen van Onderste boven van lezen zijn wel genormeerd).
- ze bieden voor de leerkrachten in het algemeen weinig inzicht in de vaardigheden in begrijpend lezen van de leerlingen;
- ze bieden geen richtlijn voor een betrouwbaar rapportcijfer.

Methodeonafhankelijke toetsen

De meest gebruikte methodeonafhankelijke toetsen zijn de Cito-toetsen. In het leerlingvolgsysteem van het Cito zijn toetsen voor begrijpend lezen opgenomen vanaf groep 3. De Cito Entreetoetsen en de Cito Eindtoets bevatten onderdelen begrijpend lezen. Over het algemeen wijkt de wijze van toetsen in de Cito-toetsen (tekst en meerkeuzevragen) af van de wijze van toetsen in de methoden voor begrijpend lezen. Leerkrachten ervaren de manier waarop Cito toetst soms als een wijze van toetsen die geen recht doet aan de praktijk. Wanneer gekeken wordt naar de inhoud van de Cito-toetsen lijkt het erop dat vooral woordenschat en kennis van de wereld van belang zijn om de toets goed te maken. De Cito-toetsen meten niet of leerlingen leesstrategieën beheersen.

HOOFDSTUK 3

Plezier in Begrijpend Lezen

Leerlingen

Uit het PPON onderzoek (Heesters, e.a., 2007) blijkt dat ongeveer de helft van de leerlingen lezen leuk vindt en 70 % van de leerlingen lezen belangrijk vindt. Sinds 1993 is echter het percentage leerlingen dat zegt nooit een boek te lezen verdubbeld naar 13 %. De conclusie lijkt gewettigd dat het enthousiasme voor lezen is afgenomen. Zorgelijk is, dat veel leerlingen begrijpend lezen als 'niet leuk' ervaren. Als de methoden voor begrijpend lezen ertoe bijdragen dat het enthousiasme voor lezen afneemt, moeten we ons afvragen wat het neveneffect is van methodegebruik. Geen enkele methode wil dat door de inzet van een methode een aversie ontstaat tegen begrijpend lezen, maar het is wel de praktijk. Dit draagt niet bij aan het behalen van de kerndoelen voor het basisonderwijs, waarin plezier in lezen en schrijven zelfs expliciet als doel genoemd wordt (Kerndoelen Nederlands, leesvaardigheid doel 9).

Aan 9000 Westbrabantse leerlingen is gevraagd hun vinger op te steken als ze het vak rekenen, aardrijkskunde, begrijpend lezen leuk vinden. De resultaten leest u hieronder.

Waardering rekenen: percentage leerlingen dat aangeeft rekenen leuk te vinden:

groep 4	groep 5	groep 6	groep 7	groep 8
59,79 %	54,09 %	58,74 %	54,62 %	47,89 %

Waardering aardrijkskunde: percentage leerlingen dat aangeeft aardrijkskunde leuk te vinden:

groep 4	groep 5	groep 6	groep 7	groep 8
82,61 %	73,35 %	54,16 %	46,28 %	48,86 %

Waardering begrijpend lezen: percentage leerlingen dat aangeeft begrijpend lezen leuk te vinden:

groep 4	groep 5	groep 6	groep 7	groep 8
50,54 %	47,99 %	36,14 %	28,55 %	25,39 %

Uit dit onderzoek blijkt dat reeds de helft van de kinderen in november groep 4 het vak begrijpend lezen al niet leuk vindt!

Leerkrachten

Veel leerkrachten vinden begrijpend lezen een vervelend vak om te geven. De lesbeschrijvingen in de methoden worden over het algemeen als zeer complex ervaren. In veel gevallen zijn leerkrachten niet in staat zelf een les te geven zonder de methodehandleiding op schoot te nemen en de aanwijzingen letterlijk te volgen.

Ook het feit dat de leerlingen niet enthousiast reageren als begrijpend lezen op het rooster staat, draagt niet bij aan de motivatie van de leerkracht voor het vak. Leerkrachten kunnen zich vaak ook niet herinneren dat ze zelf onderwijs hebben gehad in begrijpend lezen.

Niet alle leerkrachten zijn zelf goede bewust begrijpende lezers en kunnen zelf nauwelijks aangeven wat er in hun hoofd omgaat als ze een tekst lezen. Ook voor leerkrachten is het begrijpend lezen beperkt tot het gebruik van de methode voor begrijpend lezen. Ze kunnen geen relatie leggen tussen de lessen in de methode en de toepassing ervan in eigen begrijpend leeservaringen. Als een leerkracht niet de transfer maakt naar teksten in andere vakken, zullen de kinderen dat ook niet doen.

HOOFDSTUK 4

Resultaten op het gebied van Begrijpend Lezen

Periodieke peiling van het onderwijs in Nederland

Het PPON rapport "Balans van het leesonderwijs aan het einde van de basisschool" (nummer 33) geeft een overzicht van resultaten van leerlingen op een aantal vaardigheden met betrekking tot begrijpend lezen:

Begrijpen van geschreven teksten: deze vaardigheid wordt voldoende beheerst, 70-75% van de leerlingen haalt een voldoende niveau.

Interpreteren van geschreven teksten: 50% van de leerlingen beheerst deze vaardigheid voldoende terwijl het doel is dat 70-75% voldoende niveau haalt.

Reflecteren op geschreven teksten: deze vaardigheid wordt voldoende beheerst, 70-75% van de leerlingen haalt een voldoende niveau.

Studerend lezen: Zwakke leerlingen komen niet toe aan het onderdeel studierend lezen. Bij leerlingen van het doorstroomniveau havo en vwo is deze vaardigheid voldoende.

Opzoeken van informatie: opzoeken aan de hand van het alfabet kunnen leerlingen minder goed dan het opzoeken aan de hand van een steekwoord. Voor deze vaardigheid behaalt 60% van de leerlingen de standaard voldoende. Dit is minder dan de beoogde 70-75%.

Woordenschat: Bijna 60% van de leerlingen voldoet aan de standaard voldoende. Van de 1.00-leerlingen bereikt ongeveer 70% de standaard voldoende, van de 1.90-leerlingen slechts 20%.

De 1.25-leerlingen zitten hier tussenin met ongeveer 40%. Er is nauwelijks verschil tussen jongens en meisjes.

In het PPON-rapport wordt ook een relatie gelegd tussen het gebruik van verschillende methoden en de resultaten op de toetsen voor begrijpend lezen. Uit dit onderzoek blijkt dat met een methode die relatief de minste tijd besteedt aan begrijpend lezen, namelijk Tekst verwerken, de beste resultaten behaald worden.

In het kader van het PPON is ook onderzoek gedaan naar leesstrategieën. Uit dit rapport (nummer 35, Leesstrategieën in het basisonderwijs), blijkt dat leerlingen geen baat hebben van het kennen van strategieën voor begrijpend lezen. Of zoals Cito het formuleert: '...we hebben niet kunnen aantonen dat leesstrategieën een faciliterend effect hebben voor begrijpend lezen...'. Vooral woordenschat en vlot lezen zorgen ervoor dat het kind ook een goede begrijpend lezer kan worden.. Voor leerlingen die vlot kunnen lezen zijn leesstrategieën zijn vooral een hulpmiddel om de tekst beter te begrijpen (of meer grip te krijgen op de tekst).

Internationaal perspectief

In de PIRLS onderzoeken (2001, 2006) stijgen de resultaten voor begrijpend lezen in Nederland tussen 2001 en 2006 op de internationale ranglijst van de 21^e naar de 2^e plaats.

Opvallend is dat in Zweden kinderen goed begrijpend leren lezen, terwijl in Zweden geen methoden voor begrijpend lezen gebruikt worden. Het zou interessant zijn te onderzoeken hoe de resultaten in Zweden tot stand komen. Nederlandse kinderen hebben in vergelijking met kinderen uit andere landen een meer negatieve attitude ten opzichte van begrijpend lezen. We staan daar op een internationale lijst (UK Literacy Association 2004) op de op een na laatste plaats, met alleen de USA nog achter ons.

Wat zegt onderzoek?

Het lijkt verstandig resultaten van dit soort onderzoeken enigszins te relativiseren. Het is merkwaardig dat uit de PPON peilingen blijkt dat de resultaten begrijpend lezen tussen 1998 en 2005 ongeveer gelijk zijn gebleven, terwijl Nederland in internationaal perspectief een enorme verbetering laat zien. De stijging op de ranglijst van de PIRLS onderzoeken is heel groot en kan niet verklaard worden door een geheel gewijzigd beleid.

HOOFDSTUK 5

10 Tips

Een effectieve aanpak van begrijpend lezen

Kees Vernooij heeft in de notitie "Effectief leesonderwijs nader bekeken" (digitale implementatiekoffer, Kees Vernooij oktober 2007) beschreven:

- wat ineffektieve praktijken zijn als het gaat om begrijpend lezen, wat we dus niet moeten doen;
- welke kenmerken een goede instructie heeft;
- welke kenmerken een goede begrijpend lezen les heeft.

In aanvulling op deze informatie zijn de volgende aanbevelingen van belang voor de inrichting van het begrijpend lezen.

Tip 1 *Doorgaande lijn*

Kies in het team een beperkt aantal leesstrategieën die in elke groep (1 t/m 8) aan de orde komen.

Voor de leerlingen is het belangrijk een beperkt aantal strategieën te leren, die in elke groep gehanteerd worden. De toepassing van de strategieën wordt geautomatiseerd tot een routine als ze consequent in alle groepen worden gebruikt.

Belangrijke leesstrategieën zijn:

- Leesdoel bepalen: Waarom ga ik deze tekst lezen?
- Voorspellen: Waar zou de tekst over gaan?
- Gebruik maken van voorkennis over het onderwerp: Wat weet ik hier al van?
- Jezelf vragen stellen tijdens het lezen: Begrijp ik het nog? Wat kan ik doen als ik het niet begrijp?
- Visualiseren van de tekst: voorstellingen maken bij de tekst en schema's of woordwebben maken.
- Samenvatten van de tekst: Waar gaat de tekst over? Wat is het belangrijkste thema? Wat is de hoofdgedachte?
- Jezelf vragen stellen na het lezen van de tekst: Ben ik te weten gekomen wat ik wilde weten? Wat vind ik van de tekst? Wat weet ik nog niet?

Aandachtspunt bij het gebruik van strategieën is, dat het steeds gaat om de inhoud van de tekst. Strategieën zijn middel om de tekst te begrijpen en geen doel op zichzelf. De leerkracht bedenkt zich steeds dat de inhoud van de tekst centraal moet staan.

Tip 2 *Transfer*

Zorg voor een consequent gebruik van deze strategieën in alle situaties waarin teksten aan de orde zijn.

Leesstrategieën komen niet alleen aan de orde in de lessen begrijpend lezen, maar in alle situaties waarin teksten aan de orde zijn. Hiervoor is het nodig dat het voor leerkrachten een routine is leesstrategieën aan de orde te laten komen in elke situatie waarin met teksten of verhalen gewerkt wordt.

Tip 3 *Methodegebruik en leesstrategieën*

Leg in het werken met de methoden het accent op de strategieën genoemd in punt 1.

Kijk kritisch naar de strategieën die in de methoden aangeboden worden en wees niet bang om er een aantal niet te behandelen.

Tip 4 *Methodegebruik in groep 4*

Werk in groep 4 nog niet met een methode voor begrijpend lezen.

We adviseren scholen in groep 4 de aandacht vooral te richten op het vlot lezen en nog niet te starten met de methode voor begrijpend lezen. Bij het vlot lezen is er nadrukkelijk wel aandacht voor tekstbegrip aan de hand van de belangrijke leesstrategieën die bij punt 1 genoemd zijn.

Tip 5 *Risicolezers*

Hanteer een effectieve aanpak voor de risicolezers.

Omdat het gebruik van leesstrategieën een beperkt deel uitmaakt van het succesvol kunnen begrijpend lezen is het remediëren op leesstrategieën geen effectieve aanpak. Woordenschat en vlot kunnen lezen zijn de belangrijkste voorwaarden en de aanpak van risicolezers zal in de eerste plaats daarop gericht moeten zijn. Wat voor risicolezers helpt is pre-teaching voorafgaand aan de groepsinstructie begrijpend lezen. De leerlingen hebben dan al kennis gemaakt met de cruciale begrippen uit de tekst en weten wat het doel van de les is. Daarnaast is het voor risicolezers ook belangrijk veel aandacht te besteden aan motivatie en leesplezier. Als risicolezers meer gaan lezen, vergroten ze hun leeswoordenschat. Het lezen kan aantrekkelijker gemaakt worden door het aanbieden van geschikte jeugdboeken of het gebruik maken van luisterboeken.

Tip 6 *Tijd voor methodische lessen*

Besteed in groep 5 tot en met 8 niet meer dan 1 uur per week aan het werken met de methode voor begrijpend lezen.

We adviseren scholen 1 uur per week te gebruiken voor het werken met de methoden voor begrijpend en studerend lezen. Tot dit advies komen we op basis van het PPO rapport (2007, nummer 33) waaruit blijkt dat de totale hoeveelheid tijd die besteed wordt aan begrijpend lezen geen invloed lijkt te hebben op de resultaten van de leerlingen.

Tip 7 *Zelfstandig werken*

Minimaliseer het zelfstandig werken bij het werken met de methode voor begrijpend lezen.

Tot dit advies komen we op basis van het PPO rapport (nummer 13, april 2007) waaruit blijkt dat methoden die alleen directe instructie geven even goede resultaten behalen als de methoden die daarnaast ook zelfstandig werken aanbieden. Zelfstandig werken is een handige manier van werken in combinatieklassen maar leerlingen worden er geen goede begrijpend lezers van.

Tip 8 *Werkhouding*

Een geconcentreerde werkhouding is een belangrijke factor bij succesvol begrijpend lezen.

Kinderen die goede resultaten halen op toetsen op begrijpend lezen zijn in staat zich gedurende langere tijd te concentreren en opdrachten nauwkeurig uit te voeren. Kinderen met een vluchtige werkhouding en een onvoldoende concentratie hebben meer moeite met het begrijpen van teksten. Voor begrijpend lezen is langdurige concentratie nodig. Daar hoort bij dat je het moet kunnen opbrengen om een tekst meerdere keren te lezen. Herhaald lezen draagt enorm bij aan het begrijpen van een tekst. Voor veel leerlingen is herhaald lezen veel gevraagd. Een goede begrijpend lezer moet dat wel doen.

Tip 9 *Leesplezier*

Het is vooral belangrijk ervoor te zorgen het plezier in het begrijpend lezen te bewaren.

Belangrijk is regelmatig met de kinderen te bespreken hoe zij zelf aankijken tegen begrijpend lezen. Vaak blijkt het werken met teksten over onderwerpen die actueel zijn, het plezier in begrijpend lezen terug te brengen of te bevorderen. Voorbeelden van dit soort teksten zijn te vinden bij Nieuwsbegrip en Kidsweek.

Tip 10 *De Cito-toetsen*

Bereid leerlingen voor op de wijze van toetsen in de Cito-toetsen.

De Cito toetsen voor begrijpend lezen kennen een bepaalde vraagstelling die specifieke vaardigheden van de leerlingen vraagt. Om leerlingen met deze vaardigheden vertrouwd te maken kunt u het Cito Hulpboek begrijpend lezen inzetten. Uit ervaring van scholen blijkt dat hierdoor toetsresultaten verbeteren.

LITERATUURLIJST

Referenties

- Cito, Arnhem.* Cito Hulpboek begrijpend lezen (2003)
- Heesters, K.S., Berkel, K. van, Schoot, F. van der & Hemker, B.* (2007). Balans van het leesonderwijs aan het einde van de basisschool 4. Uitkomsten van de vierde peiling in 2005. Arnhem, Cito, PPOON-reeks nr. 33
- Uitgeverij Kidsweek BV.* Kidsweek, www.kidsweek.nl
- Moelands, F. Jongen, I. Schoot, F. van der & Hemker, B.* (2007). Leesstrategieën in het primair onderwijs. Uitkomsten van de eerste peiling in 2005. Arnhem, Cito, PPOON-reeks nr. 35
- CED-Groep, Rotterdam.* Nieuwsbegrip, begrijpen lezen met het nieuws van de dag. www.nieuwsbegrip.nl
- PIRLS 2001, Progress in international reading literacy study*
- PIRLS 2001, International Report: IEA's Study of Reading Literacy Achievement in Primary Schools*
Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Gonzalez, E.J., & Kennedy, A.M. (2003), Chestnut Hill, MA: Boston College
- PIRLS 2006, Progress in international reading literacy study*
- IEA's, Progress in International Reading Literacy Study in Primary School in 40 Countries*
- Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Gonzalez, E.J., & Kennedy, A.M., Foy, P.* (2007), Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
- Verhoeven, L. & Aarnoutse, C* (redactie) (1999). Tussendoelen beginnende geletterdheid. Een leerlijn voor groep 1 tot en met 3. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands